

DIPLOMATIK TERMINLARNING LINGVOPRAGMATIK TAHLILI VA ULARNING TARJIMADA IFODALANISHI

Asatova Gulbakhor Rashidjanovna

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti katta o'qituvchisi

gr.asatova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada diplomatik terminlarning lingvopragmatik xususiyatlari va ularning tarjimada ifodalanish masalalari tahlil qilingan. Diplomatik tilning o'ziga xos kommunikativ tabiati, neytrallik, aniqlik va siyosiy kontekstga bog'liqligi ko'rib chiqiladi. Maqolada diplomatik terminlarning ma'no doirasi, ularning nutqdagi funksional yuklamasi hamda tarjimada yuzaga keladigan ekvivalentlik muammolari o'rganilgan. Muallif lingvopragmatik yondashuv asosida diplomatik terminlarning nutqiy va madaniy kontekstdagi talqinini tahlil etadi. moslashuvi, formal va funksional ekvivalentlik o'rtasidagi farqlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: diplomatik til, terminologiya, pragmatika, tarjima, ekvivalentlik, neytrallik, madaniy kontekst.

Abstract. This article deals with the issues based on analyzing the linguo-pragmatic features of diplomatic terminology and the issues of their representation in translation. The study examines the communicative nature of diplomatic language, focusing on its neutrality, precision, and dependence on political context. It explores the semantic scope of diplomatic terms, their functional load in discourse, and the problems of achieving equivalence in translation. Based on a linguo-pragmatic approach, the author analyzes the interpretation of diplomatic terms within speech and cultural contexts.

Keywords: diplomatic language, terminology, pragmatics, translation, equivalence, neutrality, cultural context.

Globalashuv jarayonida xalqaro diplomatik muloqotning tili, shakli va ifoda vositalari tobora yangilanib bormoqda. Har bir sohada bo'lgani kabi diplomatiya tilida ham maxsus terminlar tizimi mavjud bo'lib, ular davlatlararo munosabatlarni aks ettiruvchi, rasmiy hujjatlarda va xalqaro aloqalarda muhim ahamiyat kasb etuvchi leksik birliklardir. Diplomatik terminologiya — bu xalqaro siyosiy va huquqiy munosabatlarning til orqali ifodalangan modeli bo'lib, u o'z ichiga aniq tushunchalar, protokol me'yorlari hamda rasmiy kommunikatsiya an'alarini oladi.

Diplomatik tilning o'ziga xosligi uning neytral, rasmiy va e'tiborli ohangida namoyon bo'ladi. Shu bois, bunday til birliklarini tarjima qilishda nafaqat semantik, balki pragmatik ekvivalentlik ham muhimdir. Diplomatik terminlarni so'zma-so'z tarjima qilish ko'pincha ma'no yo'qotish yoki siyosiy noaniqlikni keltirib chiqarishi

mumkin. Shu sababli, ularni lingvopragmatik yondashuv asosida tahlil qilish dolzarb hisoblanadi.

Nemis tili diplomatiya tili sifatida Yevropa siyosiy maydonida muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, *Auswärtiges Amt* (Germaniya tashqi ishlar vazirligi) tizimida qo‘llaniladigan diplomatik terminlar aniqlik, rasmiylik va neytrallik bilan ajralib turadi.

Nemis diplomatik terminologiyasi davlatlararo muloqot, xalqaro huquq, siyosiy bayonot va rasmiy hujjatlar tilini tashkil etuvchi maxsus leksik tizimdir. Bu terminlar rasmiylik darajasi yuqori, semantik jihatdan aniq va stilistik neytraldir. Misol uchun: *Botschafter* — “elchi” (davlat rahbari nomidan rasmiy vakil); *Verbalnote* — “og‘zaki nota” (norozilik yoki murojaatni yumshoq tarzda bildirish shakli); *bilaterale Beziehungen* — “ikki tomonlama munosabatlar”; *Völkerrecht* — “xalqaro huquq”; *Protokollabteilung* — “protokol bo‘limi”; *Notenaustausch* — “notalar almashinuvi”.

Bu terminlar nemis diplomatik nutqining asosiy xususiyatlarini namoyon etadi: aniqlik, barqarorlik va ehtiyotkor ifoda.

Lingvopragmatik tahlil diplomatik terminlarni faqat lug‘aviy jihatdan emas, balki kommunikativ maqsad nuqtayi nazaridan o‘rganadi. Diplomatik tilning pragmatik mohiyati — xabarni yumshoq, neytral va madaniy jihatdan mos shaklda ifodalashdir. Masalan: *Deutschland bringt seine Besorgnis über die aktuelle Lage zum Ausdruck*. Tarjimasi: Germaniya joriy vaziyatdan tashvish bildirmoqda. Bu ibora aslida “keskin norozilik” ma’nosini bildiradi, ammo diplomatik uslubda yumshatilgan holda ifodalanadi.

Shuningdek: *Wir hoffen auf eine baldige Lösung des Konflikts* — “Biz mojaroni tez orada hal etilishiga umid bildiramiz.” Bu ibora diplomatik neytrallikni saqlagan holda, hech bir tarafni ayblamasdan fikrni bildiradi.

Diplomatik terminlarni tarjima qilishda so‘zma-so‘z ekvivalent topish emas, balki funksional va pragmatik moslikni ta’minlash muhimdir. Masalan, *Verbalnote* so‘zma-so‘z “og‘zaki nota” bo‘lsa-da, aslida “rasmiy yozma diplomatik hujjat”ni anglatadi. Shuning uchun u o‘zbek tiliga semantik adaptatsiya orqali o‘giriladi.

Yoki *bilaterale Gespräche* (ikki tomonlama muzokaralar) iborasi “o‘zaro muzokaralar” tarzida berilsa, diplomatik jarayonning rasmiy ohangi saqlanadi.

Pragmatik moslashuv — bu madaniy noziklikni saqlash jarayonidir. Diplomatik nutqda “keskin” yoki “tanqidiy” so‘zlardan qochish muhim. Masalan, *Kritik üben* (“tanqid bildirmoq”) o‘zbek tilida “fikr bildirish” tarzida yumshatiladi.

Nemis diplomatik terminlarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda ularning semantik mohiyati bilan bir qatorda, pragmatik ohangni ham saqlash juda muhim. Chunki bu terminlar nafaqat ma’lum bir tushunchani bildiradi, balki diplomatik nutqning rasmiy, neytral va yumshoq uslubini ifodalaydi.

Masalan, “Botschafter” termini nemis tilida davlat rahbari tomonidan tayinlanadigan rasmiy vakilni bildiradi. U o‘zbek tilida “elchi” so‘zi bilan tarjima

qilinadi. Har ikki tilda ham bu termin diplomatik ierarxiyada eng yuqori maqomdagi vakilni anglatadi va semantik jihatdan to'liq ekvivalent hisoblanadi.

“Verbalnote” esa nemis diplomatik tilida rasmiy yozma hujjat shaklida yuboriladigan, ammo ohangi jihatidan “og‘zaki” yoki “yumshatilgan” murojaatni bildiradi. O‘zbek tilida bu termin “og‘zaki nota” shaklida o‘zlashgan bo‘lib, semantik jihatdan o‘xshash bo‘lsa-da, pragmatik darajada farq qiladi. Chunki nemis tilida *Verbalnote* norozilik yoki ogohlantirishni muloyim, diplomatik shaklda yetkazish vositasi bo‘lsa, o‘zbek tilida u ko‘proq rasmiy hujjat sifatida idrok etiladi.

Yana bir keng qo‘llaniladigan termin — “bilaterale Beziehungen”, ya’ni “ikki tomonlama munosabatlar”. Bu termin o‘zbek tilida “ikki tomonlama hamkorlik” yoki “o‘zaro aloqalar” tarzida ishlatiladi. Ikkala tilda ham u siyosiy, iqtisodiy va madaniy sohalaridagi rasmiy aloqalarni ifodalaydi, ammo o‘zbek tilida bu ibora ko‘proq do‘stona va hamkorlikka yo‘naltirilgan pragmatik ohangga ega.

Shuningdek, “Völkerrecht” termini “xalqaro huquq” deb tarjima qilinadi. Bu termin diplomatik diskursda eng barqaror va o‘zgarmas atamalardan biri bo‘lib, turli tillarda deyarli bir xil ma’noda ishlatiladi. Shu bilan birga, *Völkerrecht* nemis tilida xalqaro huquqning Germaniya yuridik tizimidagi aniq standartlariga ishora qilishi mumkin, bu esa tarjimada kontekstual izoh talab etadi.

“Akkreditierung” so‘zi ham diplomatik tizimda muhim o‘rin tutadi. U elchining yoki diplomatik vakolatxonaning boshqa mamlakatda rasmiy tan olinishi jarayonini anglatadi. O‘zbek tilidagi “akkreditatsiya” shakli bu ma’noni to‘liq ifodalaydi va xalqaro diplomatik amaliyotda keng qo‘llaniladi.

Yana bir termin — “Notenaustausch”, ya’ni “notalar almashinuvi”, ikki davlat o‘rtasidagi rasmiy diplomatik yozishmalarni bildiradi. Bu ibora o‘zbek tilida ham aynan shu shaklda ishlatiladi va xalqaro diplomatik nutqda o‘z o‘rnini topgan.

“Protokoll” esa diplomatik marosimlar, rasmiy uchrashuvlar tartibi va odob me’yorlarini bildiruvchi termin bo‘lib, o‘zbek tilida “protokol” so‘zi orqali ifodalanadi. Biroq nemis tilida *Protokoll* nafaqat hujjat shaklida, balki marosimiy tartib va odob me’yorlari tizimini ham o‘z ichiga oladi. Shu sababli, tarjimada u faqat “yozma protokol” sifatida emas, balki “marosim tartibi” sifatida ham qo‘llanishi mumkin.

Demak, yuqoridagi misollar shuni ko‘rsatadiki, nemis diplomatik terminlarining o‘zbek tiliga o‘tishi ikki darajada amalga oshadi:

1. Leksik o‘zlashuv — termin shaklan o‘zlashtiriladi (masalan, *Protokoll* → *protokol*, *Akkreditierung* → *akkreditatsiya*).
2. Pragmatik adaptatsiya — termin madaniy va nutqiy kontekstga moslashtiriladi (masalan, *Verbalnote* → *og‘zaki nota*).

Bu ikki jarayonning uyg‘unligi diplomatik terminlarning to‘g‘ri va madaniy jihatdan mos tarjimasini ta’minlaydi.

Diplomatik terminlarning lingvopragmatik tahlili ularning semantik tuzilmasini, kommunikativ niyatini va madaniy jihatdan shartlangan ifoda shakllarini o'rganishga yordam beradi. Nemis diplomatik tili o'zining aniqligi, rasmiy ohangi va yumshoq kommunikativ strategiyasi bilan ajralib turadi.

Tarjimada bu terminlarni to'g'ri talqin etish uchun tarjimon lingvistik bilim bilan bir qatorda diplomatik madaniyatni ham chuqur bilishi lozim. Pragmatik neytrallikni saqlash, madaniy moslikni ta'minlash va ekvivalentlikni to'g'ri tanlash diplomatik tarjimaning muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardir.

Maqolada tahlil qilingan nemis diplomatik terminlari shuni ko'rsatadiki, diplomatik tilni o'rganish va tarjima qilishda lingvopragmatik kompetensiyani shakllantirish zaruriy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Komissarov V. N. Teoriya perevoda (lingvisticheskiye aspekty). Moskva: Vysshaya shkola, 1990.
2. Superanskaya A. V. Obshchaya terminologiya: voprosy teorii. Moskva: Nauka, 2003.
3. Mirzayev Sh. O'zbek diplomatik terminologiyasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari. Toshkent: Fan, 2021.
4. Zakirovna X. D. O 'ZBEK VA ISPAN DIPLOMATIK MATNLARINING USLUBIY O 'RGANILISHI //Tadqiqotlar. – 2025. – T. 64. – №. 2. – S. 365-367.
5. Newmark P. A Textbook of Translation. Oxford: Pergamon Press, 1988.
6. Хайдарова Д. З. СРАВНИТЕЛЬНАЯ ТИПОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ //Проблемы науки. – 2025. – №. 4 (91). – С. 76-80.